

*Алексєєва О. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ФУНКЦІОНУВАННЯ АНТРОПОНІМІВ У НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНИХ ТВОРАХ АМЕРИКАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

У статті розглядаються типи антропонімів, специфіка та особливості їх функціонування у науково-фантастичних творах. Пропонується класифікація, порівняльний аналіз та відображення основних лінгвокогнітивних властивостей антропонімів у певному етноментальному просторі.

Ключові слова: *особове ім'я, антропонім, етнокартина світу, ономастикон, соціальний маркер, система, структура.*

Сучасне вивчення антропонімів у функціональному аспекті набуває нового осмислення. Це можна пояснити декількома причинами.

По-перше, як пише В. М. Калінкін, “поява нових ідей, розвиток нетрадиційних методів аналізу літературної онімії стимулює прагнення проникнути у розмаїтий світ поглядів, думок, доказів та аргументів, збагнути й усвідомити сутність феномена літературної власної назви і, нарешті, зрозуміти, як поетичні можливості, властивості та дії впливають із цієї сутності” [2].

По-друге, пострадянські країни все ширше знайомляться із зарубіжною художньою літературою нової доби, якій властива увага до форми, у тому числі й до будь-яких деталей, зокрема і до власного імені. Теоретики перекладу намагаються осмислити проблеми перекладу онімів у художньому творі, оскільки перекладацькі прийоми транскрипції або транслітерації у зазначеній ситуації не завжди ефективні [1, с. 14].

По-третє, усе частіше власне ім'я розглядається як концепт ментального лексикону, якому притаманна організуюча функція у світогляді певної нації [4, с. 10].

Виходячи із викладеного вище, вважаємо, що аналіз функціонального навантаження антропонімів у художньому тексті з нових позицій надасть можливість уточнити їх роль не тільки в передачі авторської інтенції, але й у створенні концептуальної етнокартини світу. Така постановка проблеми зумовлює актуальність пропонуваної розвідки.

Метою статті є виявлення функцій антропонімів у науково-фантастичних творах з лінгвокогнітивних та комунікативно-прагматичних позицій.

Завдання:

- проаналізувати новітні концепції сучасної лінгвістики щодо розуміння власного імені у функції поетоніма;
- визначити основні лінгвокогнітивні властивості антропонімів у певному етноментальному просторі.

Матеріалом для розвідки слугували художні тексти Р. Бредбері: “The October Game”, “Fahrenheit 451”, “The Martian chronicles” та твори Р. Желязни: “The doors of his face, the lamps in his mouth”, “Salesman Tale”.

В ономастичній науковій літературі неодноразово зазначалося, що певний художній жанр накладає відбиток на структурування антропонімичного простору твору (Т. Р. Антонюк, Г. І. Бондаренко, Н. С. Колесник, Л. І. Колоколова та ін.). Без сумніву, це вже доведена річ.

Однак ономастикон художнього простору науково-фантастичних творів має деякі особливості. Специфіка цього стилю полягає в тому, що там діють вигадані персонажі, які віддзеркалюють реальний світ, актуалізуючи найсуттєвіші (або найважливіші для письменника) його риси. При цьому власні імена, як правило, більш мотивовані, ніж у реальному житті. Вони підпорядковані основній ідеї автора, а також більш символічні. Основна увага при цьому зосереджена в основному на топонімах та гідронімах, оскільки вони прив’язують події до конкретного хронотопу. Разом з тим вигадана ономастика обов’язково межує із реальною, яка знайома читачеві [2, с. 75], інакше вона не буде працювати.

Незважаючи на те, що в радянські часи жанр наукової фантастики не мав повної можливості розвиватися, на відміну від західної літератури, але навіть в полегшеному, науково-популярному вигляді, він був знайомий читачам дуже давно. Усе частіше його визначають як самодостатній жанр, що характеризується власними, тільки йому властивими особливостями: змішуванням жанрів, детально розробленим вторинним світом, значною кількістю квазівласних імен, що вигадані автором для позначення не існуючих реально об’єктів, але значимих для естетичної концепції, темою боротьби добра зі злом, квестом (від англ. quest – пошук) як основної сюжетної лінії жанру, релігійно-філософськими питаннями й т.д. [1, с. 97].

Оніми наукової фантастики виконують креативну функцію, вони беруть участь у створенні казкового, фантастичного світу, причому у якості загальної основи поетонімів часто використовуються архаїчні, фольклорні, діалектні слова або їх елементи. Німецький мовознавець Дітер-Лампін виділяє “ілюзінізуючу” функцію, що слугує для створення і підтримання ілюзії істинності створеного у творі світу, що не може не зачіпати і системи використаних у ньому імен власних.

Шляхом суцільної вибірки нами було вилучено з романів Р. Бредбері та оповідань Р. Желязни по 5 власних імен персонажів. У Р. Бредбері це *Clarisse McClellan, Guy Montag, Mildred, Beatty, Louise Marion*. У Р. Желязного – *Merlin, Amber, Luke, Mike, John*.

У переважній більшості це реальні імена, які характеризують англосаксонську (*Jean, Mildred, Merlin, Louise*) та ірландську (*McClellan, Beatty*) лінгвокультури.

Так само, як і у реальному житті, вони мають повну (*Clarisse McClellan, Louise Marion*) та скорочену (*Beatty, Mike, Milly*) форми, вживаючись як у формі імені та прізвища, так і у формі одного імені: *And as many times he came out of the house and Clarisse was there somewhere in the world*.

Остання скорочена форма на відміну від першої властива для неофіційного, інтимного спілкування. Як бачимо, Р. Бредбері надає перевагу повним іменам, а Р. Желязни – скороченим. Деякою мірою це можна пояснити темою повісткування: у Р. Бредбері це опис майбутнього, що передбачає хоча б опосередковане володіння науковим стилем, а у Р. Желязного – перехрестя двох світів, реального та ірреального, але з опорою на міфологічну свідомість.

Для англійської мови властива наявність соціальних маркерів, які вживаються разом із іменем, наприклад: *My lady Nayda had been so magnificent; The Lady Jasra, formerly Queen of Kashfa; Mrs Ikky.*

У лінгвальному аспекті деякі імена мають варіанти як стильового, так і гендерного плану, наприклад, **Jean/John:** masc. proper name, from Fr. equiv. of *John*. Fem. proper name is from Fr. equivalent of *Jane* [5].

Система власних імен жанру наукової фантастики, як правило, створюється декількома шарами.

Перший шар антропонімів представлений християнськими за походженням іменами, які створюють враження реальності описаного в художньому творі: *I turned to Mike Dabis, a fellow entrepreneur and commented on the lousy state of basic research. "Jean Luharich", he said: the girl with the violet contacts and fifty or sixty perfect teeth. I understand her eyes are really brown. Carlton Davis, a playboy fishing enthusiast, then purchased the huge raft and laid a wake for Ikky's spawning grounds.*

Найпоширенішими є такі антропоніми:

Beatty / Elizabeth / fem. proper name, Biblical name of the wife of Aaron, from Heb. *Elisheba* "God is an oath," the second element said by Klein to be related to *shivah* (fem. *sheva*) "seven," and to *nishba* "he swore," originally "he bound himself by (the sacred number) seven" [5].

Luke / masc. proper name, from L. *Lucas* (Gk. *Loukas*), contraction of *Lucanus* lit. "of *Lucania*," district in Lower Italy, home of the *Lucani*, a branch of the Sabelline race [5].

Mike / Michaelmas / masc. proper name, name of an archangel, from L.L., from Gk. *Mikhael*, from Heb. *Mikha-el*, lit. "Who is like God?" *Michaelmas* is first attested 1123 (*Sanct Micheles mæsse*), the feast of St. Michael (Sept. 29, an English quarter-day), from Goose is the day's traditional fare since at least 15 c [5].

John / masc. proper name, c. 1160, from M. L. *Johannes*, from L. L. *Joannes*, from Gk. *Ioannes*, from Heb. *Yohanan* (in full *y'hohanan*) lit. "Jehovah has favored," from *hanan* "he was gracious." As the name of John the Baptist and John the Evangelist, it was one of the most common Christian given names, and in England by early 14 c. it rivaled *William* in popularity. O.Fr. form was *Jean*, but in England its variants *Johan*, *Jehan* yielded *Jan*, *Jen* (cf. surname *Jensen*). Welsh form was *Ieuan*, but *Ioan* was adopted for the Welsh Authorized Version of the Bible, hence frequency of *Jones* as a Welsh surname. Feminine form was *Joan*, Latinized as *Johanna*. Colloquial *John Hancock* "signature" (1903, sometimes, through some unexplainable error, *John Henry*) is from the signer of the Declaration of Independence, either from his signing first or most prominently. The family name is attested from 1276 in Yorkshire, a dim. of *Hann*, a very common given name in 13 c. Yorkshire as a pet name for *Henry* or *John*. *Johnny-come-lately* first attested 1839 [5].

Другий шар складають імена, що є символами певної етнокультури:

Mildred / fem. proper name, O. E. *Mildðryð*, from *milde* "mild" + *ðryð* "power, strength." A popular name in the Middle Ages through fame of St. Mildred (*obit* c. 700), abbess, daughter of a Mercian king and a Kentish princess [5].

Marion / fem. proper name, collateral form of *Marion*, a dim. of Fr. *Marie* (see *Mary*), but mistaken in Eng. for a compound of *Mary* and *Anne*, and thus sometimes written *Marianne* [5].

Amber / 1365, "ambergris," from O.Fr. *ambre*, from M.L. *ambar*, from Arabic *'anbar* "amber," a word brought home to Europe by the Crusaders. The sense was extended to fossil resin c. 1400, which has become the main sense as the use of ambergris has waned. This was formerly known as *white* or *yellow amber*. In Fr., they are distinguished as *ambre gris* and *ambre jaune* [5].

Merlin / “small, strong European falcon,” c. 1325, from Anglo-Fr. *merilun*, an aphetic form of O.Fr. *esmerillon* (Fr. *émerillon*), from Frank. **smiril* (cf. O.H.G. *smerlo*, Ger. *Schmerl* “merlin”). Sp. *esmerejon*, It. *smeriglio* also are Gmc. loan-words [5].

Третій шар утворюють антропоніми, що імпліцитно працюють на аксіологічну оцінку персонажа. Наприклад, у власному імені **Guy Montag** перший елемент утворює двоплановий асоціативний ряд:

1) “rope, chain, wire,” c. 1350, “leader,” from O.Fr. *guie* “a guide,” from *guier* (see *guide*); or from a similar word in North Sea Gmc. The “rope” sense is nautical, first recorded 1623 [5];

2) “fellow,” 1847, originally Amer. Eng.; earlier (1836) “grotesquely or poorly dressed person,” originally (1806) “effigy of *Guy Fawkes*,” leader of the Gunpowder Plot to blow up British king and Parliament (Nov. 5, 1605), paraded through the streets by children on the anniversary of the conspiracy. The male proper name is from Fr., related to It. *Guido*, lit. “leader,” of Gmc. origin [5].

Така двоплановість привертає увагу читача, імпліцитно підкреслюючи негативні риси головного героя, який як пожежний не тільки не гасив пожежі, а сам їх створював.

Четвертий шар антропонімів пов’язаний із тими інтертекстуальними характеристиками художнього тексту, які виводять його за межі літературного твору за допомогою універсальних культурологічних концептів у вигляді власного імені. Як правило, це ім’я публічної людини (**John Hopkins**), літературного персонажа тощо. Наприклад, дівчина може порівнюватися із донькою короля Ліра, а її очі – з очима на портретах П. Пікассо: “*Daughter of Lir, eyes of Picasso*” *I said “you’ve got yourself a race. Meet me at forward Rook, starboard, in ten minutes”* [6].

Усе це сприяє найбільш ефективному розкриттю основного змісту твору. Для відображення авторської концепції надзвичайно важлива система власних імен. Саме їм належить функція створення реального (або ірреального / міфологічного) світу. У цьому випадку маркерами реальності є антропоніми. Вони сигналізують про час, етнокультуру, ситуацію спілкування та ін. Перспективою наукової розвідки є аналіз власних імен, створених письменником.

Л і т е р а т у р а

1. Волкодав Т. В. Структурно-типологические и лексико-семантические параметры литературной сказки Дж. Роулинг и ресурсы их передачи : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Т. В. Волкодав. – Краснодар, 2006. – 22 с.
2. Калінкін В. М. Теоретичні основи поетичної ономастики : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.02. “Російська мова”, 10.02.15 “Загальне мовознавство” / В. М. Калінкін. – К., 2000. – 36 с.
3. Калінюк Е. А. Жанрообразующая роль онимов в научной фантастике / Е. А. Калінюк // Питання сучасної ономастики : статті та тези УП Всеукраїнської ономастичної конференції (1–3 жовт. 1997 р.). – Дніпропетровськ, 1997. – С. 75.
4. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 33 с.
5. Online Etymology Dictionary [Electronic Resource] / [ed. D. Harper]. – 2001. – Mode of Access : <http://www.etymonline.com>.
6. Bradbury R. The Martian chronicles [Electronic Resource] / Ray Bradbury. – Mode of Access : <http://www.raybradbury.ru>.
7. Bradbury R. Fahrenheit 451 / Ray Bradbury. – N.Y. : Ballantine books, 1996. – 179 p.

8. Zelyazny R. The doors of his face, the lamps of his mouth / Roger Zelyazny. – N.Y. : ibooks inc., Book, 2004. – 510 p.

Алексеева О. Н. Функционирование антропонимов в научно-фантастических произведениях американских писателей.

В статье рассматриваются типы антропонимов, их специфика и особенности функционирования в текстах жанра научной фантастики. Предлагается классификация и осуществляется сравнительный анализ особенностей антропонимов в специфическом этноментальном пространстве.

Ключевые слова: личное имя, антропоним, этнокартина мира, ономастикон, социальный маркер, система, структура.

Alekseyeva O. N. The peculiarities of anthroponyms' functioning in science-fiction texts of American writers.

The article outlines a new approach to the classification of anthroponym's types and functions in science-fiction texts. Proper names (anthroponoms) get special sense load in the science-fiction texts because of the specific character of those ones leads to transference, allusionism and presence of internal form. The new classification, comparative analyses of anthroponyms have been suggested. The investigation has revealed peculiarities of the semantic structure of anthroponyms as linguistic signs and as concise, national and cultural texts

Keywords: proper name, national and cultural texts, anthroponymycon, structure, social marker, system.

Балабан О. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ТИПОЛОГІЯ МЕТАФОРИЧНИХ КОНЦЕПТІВ У ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ (на матеріалі англійської, французької, російської та української мов)

Стаття присвячена вивченню базових типологічних рис художньої метафори в англійській, французькій, російській та українській мовах. Установлено, що метафора в художніх текстах далекодпоріднених мов реалізує метафоричні концепти повної, часткової та лакунарної відповідності. Основну увагу приділено виявленню інтерактивних, національно-специфічних та соціокультурних, а також універсальних характеристик метафори в художньому мовленні.

Ключові слова: метафора, концепт, метафоричні лакуни, інтерактивність, національна специфіка, універсальність.

Когнітивний підхід у мові базується на тому, що мову не можна відокремити від розумового процесу. А одна з найголовніших функцій мови, як відомо, когнітивна (пізнавальна, гносеологічна).

Одним із основних напрямів у вивченні метафори наприкінці ХХ – поч. ХХІ століть є когнітивний. Характеристику та типологію когнітивної метафори представили А. Григораш [6] та А. Попова [20], концептуальної метафори – А. Ченкі [25, 26] та О. В. Рахіліна [21, 22], метафоричних концептів – В. О. Алексеева [1] та О. В. Івашенко [10]. Ця проблематика залишається і донині актуальною і потребує продовження її дослідження у художньому мовленні письменників – носіїв різних мов.

Метою статті є встановлення типології метафоричних концептосфер у художньому мовленні англійських, французьких, російських та українських письменників.